

Dvě listiny kardinálů Jindřichovi z Rožmberka v předvečer konání koncilu v Pise (1409)

Vít Hlinka

Článek byl zpracován v rámci projektu CMTF_2019_004 Události let 1499, 1969 a 1989 a katolická církev v Československu.



V květnu roku 1408 a v únoru 1409 zaslali kardinálové Jindřichovi z Rožmberka (1361–1412) dvě listiny uchovávané dnes v třeboňském archivu.¹ Jejich obsah je velmi zajímavý, neboť dokresluje komplikovanou atmosféru, která pohlcovala Evropu ponořenou do nejistoty pramenící z dlouhého rozdělení evropského křesťanstva mezi dvěma soupeřícími papežskými obedience.² Předložený článek primárně představuje tyto dvě listiny a jejich obsah se snaží zařadit do tehdejšího kontextu hledání cesty k jednotné církvi.

¹ Obě latinské listiny jsou uloženy ve Státním oblastním archivu v Třeboni, odd. Třeboň (= SOAT-T). První listina: SOAT-T, Historica Třeboň 1260–1450, inv. č. 112, sign. 98, *Římští kardinálové si stěžují Jindřichovi z Rožmberka, 14. 5. 1408*. Papírová listina o rozměrech 29x40 cm s přiloženými 9 pečeti dosud není editována, její regest je zmíněn in: KOPIČKOVÁ, Božena (ed.), *Regesta Bohemiae et Moraviae aetatis Venceslai IV. (1378 dec. – 1419 aug. 16)*, III., Praha, 1977, č. 580, s. 231. Druhá listina: SOAT-T, Historica Třeboň 1260–1450, inv. č. 115, sign. 101, *Obě církevní kolegia děkují Jindřichovi z Rožmberka, 9. 2. 1409*. Papírová listina o rozměrech 29x22 cm a nesusící stopy kdysi šesti přiložených pečetí není editována, její regest je zmíněn in: KOPIČKOVÁ, Božena (ed.), *Regesta Bohemiae*, III, Praha, 1977, č. 593, s. 236.

² K problematice velkého papežského schizmatu 1378–1417 je dnes možno konzultovat nezměrnou řadu odborných studií. Odkazují zde alespoň na stabilní opory tvořené zejména ULLMANN, Walter, *The Origins of the Great Schism*, London, 1948; PREROVSKÝ, Oldřich, *L'elezione di Urbano VI e l'insorgere dello scisma d'Occidente*, Roma, 1960; DYKMANS, Marc, *Du conclave d'Urbain VI au grand schisme*, in: *Archivum Historiae Pontificiae* 13/1975, s. 217–264; ID, *La troisième élection du pape Urbain VI*, in: *Archivum Historiae Pontificiae* 15/1977, s. 217–264; četné podněty pro nadcházející léta až dodnes představuje sborník studií od významných autorů *Genèse et débuts du Grand*

Koncilní řešení

Již brzy po propuknutí schizmatu 20. září 1378 se vynořila myšlenka, že by o pátové situaci rozhodl koncil.³ S ohledem na obtížné určení, kdo by koncil svolal, jej jako smírné řešení sice odmítl Pierre Flandrin, nicméně na jeho argumentaci reagoval v létě 1379 španělský arcibiskup z Toleda Pedro Tenorio, který naopak od koncilu svolaného oběma papeži a jejich kardinály očekával rozhodnutí, kdo je pravým pontifikem.⁴

Zejména diskuse v následujících dvou letech nesená právními znalci Pierrem Bohierem,⁵ Jindřichem z Langensteinu se spisy *Epistola pacis*⁶ a *Epistola concilii pacis*,⁷ Konrádem z Gelnhausen s traktáty *Epistola brevis*⁸ a *Epistola concor-*

Schisme d'occident, (1362–1394): Colloque international tenu à Avignon 25–28 septembre 1978 par le Centre national de la recherche scientifique, Paris, 1980; ALBERIGO, Giuseppe, *Chiesa conciliare*, Brescia, 1981; ROLLO–KOSTER, Jöel, IZBICKI, M. Thomas, *A Companion to the Great Western Schism (1378–1417)*, Leiden-Boston, 2008. Papežské schizma ve vztahu k českým zemím podrobně vylíčil HOLINKA, Rudolf, *Církevní politika arcibiskupa Jana z Jenštejna za pontifikátu Urbana VI.*, Bratislava, 1933. Dobré shrnutí představuje SUCHÁNEK, Drahomír, DRŠKA, Václav, *Církevní dějiny. Antika a středověk*, Praha, 2013, s. 343–348; srov. též nedávnou studii HLEDÍKOVÁ, Zdeňka, *Papežství vrcholného a pozdního středověku a České království (1198–1417)*, in: ČERNUŠÁK, Tomáš (ed.), *Papežství a české země v tisíciletých dějinách*, Praha, 2017, s. 123–131.

³ Ještě než Flandrin vyjádřil své stanovisko, již v září 1378 zastávali ideu řešení koncilem římsští kardinálové, kteří od případného koncilu očekávali posouzení legitimity volby Urbana VI. z dubna téhož roku. Dále prezentovaný výklad hledání řešení zde pochopitelně nemůže vyčerpat jednotlivé aktivity v tomto směru, kterých bylo bezpočet. S ohledem na hlavní záměr studie založené na obsahu listiny Jindřichovi z Rožmberka dále sleduji linii kardinálských přísah v konkláve před papežskou volbou.

⁴ Flandrinův traktát editoval BLIEMETZREIDER, Plazidus Franc, *Literarische Polemik zu Beginn des grossen abendländischen Schismas*, Wien, 1909, s. 3–71. Tenoriův spis otiskl MARTÈNE, Edmond, DURAND, Ursin, *Thesaurus novus Anecdotorum*, II, Paris, 1717, col. 1099–1120. Na Tenoriův spis reagoval Pierre Flandrin v únoru 1380 znovu. Flandrin trval na tezi, že papež není podřízen koncilu, nýbrž je nad ním. Flandrinův druhý spis editoval BLIEMETZREIDER, Plazidus Franc, *Literarische Polemik*, s. 72–91.

⁵ BLIEMETZREIDER, Plazidus Franc, *Le traité de Pierre Bohier, évêque d'Orvieto, sur le Projet de concile général (1379)*, in: *Questiones ecclésiastiques* 2/1909, s. 47–48; PŘEROVSKÝ, Oldřich, *Pietro Bohier vescovo riformatore all'inizio dello scisma d'Occidente*, in: *Salesianum* 28/1966, s. 495–517, s. 626–671.

⁶ LANGENSTEIN, Henricus de, *Epistola pacis, scripta 1379 in Schismate inter Urbanum VI. et Clementem VII. pontifices orto pro Urbano Papa ex codice manuscripto vetusto*, Academia Iulia Carolina, Helmstadii, 1778.

⁷ *Epistola concilii pacis*, in: HARDT, Hermann von der (ed.), *Magnum Oecumenicum Constantiense Concilium*, II, Frankfurt – Leipzig, 1697, s. 3–60.

⁸ KAISER, Hans (ed.), *Der „Kurze Brief“ des Konrad von Gelnhausen*, in: *Historische Vierteljahresschrift* 3/1900, s. 379–394.

diae,⁹ nebo pojednání *Contra petentes concilium generale in facto scismatis* Pierra Amielha¹⁰ určily ideové linie koncilu jakožto možného řešitele papežského rozdělení. Tato teoretická pojednání ale po dlouhou dobu zůstávala nevyslyšena. Ani se zahájením nového století navazující pojednání Pierra d'Aillyho, či Francesca Zabarely, kteří ve stavu zakoušené úzkosti definovali koncil jakožto jediný možný rozhodčí prostředek, nevzbuzovala širší ohlas.¹¹

Po smrti Klementa – univerzita

Řešení tzv. *via facti*, kdy měl být nelegitimní nositel papežského úřadu k odstoupení přinucen silou, převládalo zejména během působení prvních dvou papežských rivalů, tedy římského Urbana VI. (1378–1389) a avignonského Klementa VII. (1378–1394). Takový způsob však přispěl pouze k obecnému znechucení soudobého západního křesťanstva, které se nyní s mnoha negativními důsledky rozkládalo na upevněných pozicích dvou obediencí podporovaných evropskými panovnickými dvory. Dříve osamocené hlasy autorit usilujících o jednotnou církev neměly sílu prolomit současný stav. V závěru působení avignonského Klementa VII. začala být tato rozdrobenost důsledněji koordinovaná univerzitou v Paříži. Ta v lednu 1394 vyzvala k odevzdání písemných doporučení, v nichž by jednotlivci navrhli řešení současné patové situace. Z doručených deseti tisíc odpovědí se měla většina vyjadřovat ve prospěch tzv. *via cessionis*, kdy by oba papežští rivalové odstoupili ze svých úřadů.¹² V návaznosti na to 26. února představoval Vilém Barraut králi univerzitní prohlášení navrhuující několik cest majících znovunastolit jednohlavou církev. Jako „dobré, správné, svaté, rozumné a účinné“ označily všechny fakulty tři řešení, a sice svoláním obecného koncilu (*via concilii*), vzájemnou dohodou obou papežů (*via compromissi*), nebo jejich odstoupením, tedy rezignací (*via cessionis*).¹³ Když potom po smrti Klementa VII. dne 26. září vstupovalo jedenadvacet avignonských kardinálů do konkláve, nemohli tuto proklamovanou *via cessionis* přehlédnout. Před volbou tedy kardinálové učinili slib, že jestliže bude kdokoli z nich zvolen

⁹ BLIEMETZREIDER, Plazidus Franc (ed.), *Literarische Polemik*, s. 111–140.

¹⁰ BLIEMETZREIDER, Plazidus Franc (ed.), *Literarische Polemik*, s. 91–111.

¹¹ Pro důležité odkazy v tomto směru srov. práci POSTHUMUS MEYJES, Guillaume H. Marie, *Jean Gerson, Apostle of Unity*, Boston-Leiden, 1999.

¹² DENIFLE, Heinrich (ed.), *Chartularium Universitatis Parisiensis*, III, Paris, 1893, č. 1679, s. 604.

¹³ DENIFLE, Heinrich (ed.), *Chartularium*, III, č. 1679, s. 604–610; č. 1680, s. 611–616.

Petrovým nástupcem, zcela se obětuje pro jednotu církve a nezavrhně žádnou cestu k její realizaci, i kdyby se jednalo o cestu odstoupení.¹⁴

Dne 28. září zvolili papežem kardinála Pedra de Lunu, který přijal jméno Benedikt XIII. Ten měl ještě před zvolením o případném odstoupení pronést: „Složil bych svou vládu tak rychle, jak rychle svlékám svou kápi“.¹⁵ Slova pronesená Benediktem sice budila naději, nicméně realita zůstala jiná. Nikdo tehdy nemohl tušit, že španělský horlivec, který byl v roce 1378 přítomen u obou konkláve, deklarované odstoupení chápe po svém. Benedikt do budoucna odmítal jakákoli ultimáta s vypovězením poslušnosti ze strany Francie, či odolal mnohaměsíčnímu vojenskému obležení papežského paláce v Avignonu. Po svém útěku do pevnosti Château-Renard pak dále určoval podmínky, plánoval vojenské podrobení římského soka, zcela ignoroval sesazující formulace koncilů v Pise i v Kostnici a až do své smrti v roce 1423 přežíval v pevnosti Peñísola na katalánském pobřeží, odkud se prohlašoval jediným legitimním papežem.

Od přísahy kardinálů po Řehoře

V linii římské obedience první dva papežové schizmatu, tedy Urban VI. (1378–1389) a Bonifác IX. (1389–1404) nebyli příznivci *cessio* – odstoupení. Po Bonifácově smrti a za inspirace avignonskou volbou z roku 1394, slibovalo nyní i devět římských kardinálů, že se v případě zvolení papežem každý z nich zasadí o znovunastolení jednoty v církvi a případně abdikuje. Sedmnáctého října 1404 zvolili neapolského kardinála Cosmu Miglioratiho, který přijal jméno Inocenc VII.

Inocencova ochota k jednání s jeho protějškem ale narážela na aktivity Benedikta. Ten totiž pod záminkou plánovaného setkání s římským náměstkem uskutečnil vojenské tažení na samotném území Itálie, od jehož dalšího postupu jej odradilo rozšíření morové nákazy v Janově, kde právě přebýval, a pro vlastní bezpečnost se raději vrátil na francouzské území. Za takových okolností bylo Inocencovi zatěžko vést jakákoli jednání a až do konce pontifikátu prakticky žádné kroky k uskutečnění slibu z konkláve nerealizoval.

Po Inocencově skonu a zahájení konkláve 18. listopadu 1406 kardinálové složili opět kapitulační přísahu. Text, který přiznával kardinálům mimořádná privilegia,

¹⁴ Text přísahy in: SOUCHON, Martin (ed.), *Die Papstwahlen in der Zeit des grossen Schismas*, Band I., Braunschweig, 1898, s. 298–300.

¹⁵ Známa věta převzata z ALBERTI, P., *Papežové*, IV, Přerov, 1941, s. 159.

obsahoval oproti minulosti zásadnější formulace. Kdokoli z nich bude nyní zvolen papežem, měl být ochoten vzdát se úřadu, jestliže tak učiní i vzdoropapež. Po volbě měl být text přísahy doručen vzdoropapeži. Do dvou měsíců po volbě pak nový papež prostřednictvím vyslanců pozve druhého papeže k rozmluvě o ukončení rozkolu. Nedojde-li do 15 měsíců od papežské korunovace k unii, budou kardinálové pověřeni zavrhnout zvolenou osobu a zahájit náležité jednání k uskutečnění jednoty v církvi. Nový papež se rovněž zaváže, že nebude jmenovat nové kardinály. Pokud tak učiní, pak jen za účelem udržení stejného počtu kardinálů jako v kolegiu druhé obediencie.¹⁶

Zvolený Angelo Correr jakožto Řehoř XII. měl těmto slibům dostát a jeho kroky po volbě signalizovaly odhodlání ke změně. Hned po volbě podepsal kapitulační přísahu z konkláve, kde deklaroval: „toto vše výše psané přísahám, slibuji a potvrzuji“.¹⁷ V následujících dnech potom v četných listech panovníkům, knížatům a kléru oznamoval svoje zvolení a stvrzoval vlastní ochotu k odstoupení: „ať je všem známo naše rozhodnutí, rozhodli jsme se dále netrvat na našem právu, které je jisté, ale odstranit, nakolik je to možné, každý důvod, který by mohl zabránit toužené jednotě křesťanů“.¹⁸ Jedenáctého prosince 1406 pověřil svého sekretáře Leonarda Brunioho, aby napsal list avignonskému Benediktovi XIII. V listě začínajícím slovy „Kdo se poníží, bude povýšen“ vyzýval papežského soka k odstoupení z úřadu a zároveň jej ujišťoval o vlastním odhodlání k témuž činu.¹⁹

Iniciativa římského papeže budila nadšení v mnoha zemích bez ohledu na proklamovanou obedienci. V samotné Francii, kde Řehořovy kroky způsobovaly děkovná procesí, rostl tlak na Benedikta, aby zahájil jednání s Řehořem o oboustranném odstoupení.²⁰ Proto došlo v Marseille k setkání zmocněnců z obou stran, jehož výsledkem byla 21. dubna uzavřená úmluva o uskutečnění setkání obou papežů. Opatrně formulovaný text obsahující 23 článků zavazoval oba „jmenované

¹⁶ Text kapitulační přísahy in: SOUCHON, Martin (ed.), *Die Papstwahlen*, I, s. 289–290. Obdobné formulace vyjadřující ochotu k odstoupení, ovšem bez zmínky o volbě nových kardinálů jsou formulovány v Řehořově listině pražské univerzitě z 10. prosince 1406, srov. ERŠIL, Jaroslav (ed.), *Acta summorum pontificum*, pars 1, Praha, 1980, č. 236, s. 152–153.

¹⁷ SOUCHON, Martin (ed.), *Die Papstwahlen*, I, s. 295.

¹⁸ VINCKE, Johannes (ed.), *Schriftstücke zum Pisaner Konzil. Ein Kampf um die öffentliche Meinung*, Bonn, 1942, s. 28.

¹⁹ VINCKE, Johannes (ed.), *Acta Concilii Pisani*, in: *Römische Quartalschrift* 46/1938, s. 232.

²⁰ MARTÈNE, Edmond, DURAND, Ursin, *Veterum scriptorum*, VII, col. 738.

pány“, aby se osobně sešli spolu s příslušnými kolégií do svátku svatého Michala na konci září (tj. 29. září) v Savoně.²¹

Jestliže se do této chvíle Řehoř jevil jako ten, který chce dlouhodobé rozdělení v církvi rázně ukončit, po ujednáních z Marseille jeho rozhodnost značně opadla. Ke změně Řehořova usilování snad přispěli Řehořovi synovci, kteří dle mnoha svědectví neměli zájem na abdikaci mocného rodinného příslušníka, z jehož úřadu jim plynuly nemalé výhody. Řehoř též jistě zvažoval odrazující doporučení učiněné například římským králem Ruprechtem, uherským králem Zikmundem, či českým králem Václavem.²² Řehoř cestu do Savony dlouho odkládal, takže bylo jasné, že stanovený termín na konci září nestihne. A když se pak na cestu skutečně vypravil, celý postup zdržoval žádostmi o jiné lodě, či změnou místa setkání. Obdobné požadavky vznášel též Benedikt, soudobým pozorovatelům se proto celý postup jevil jako předem domluvený.²³ Jednu z posledních příčin pro celkový neúspěch jednání pak představovala Benediktova aktivita, kdy pod velením maršála Bouccicaulta vyslal k pobřeží Ostie osm galér a šest plachetnic, aby se zmocnil Říma. Nepříznivé větrné podmínky ovšem neumožnily dokončit jeho vojenskou aktivitu. Její neúspěch ještě završil chvatný příchod armády neapolského krále Ladislava, který 25. dubna 1408 prošel branami Věčného města a opanoval jej. Obě události představovaly pro Řehoře solidní důvody, aby se již o setkání s Benediktem nepokoušel.²⁴ V této situaci teoretická východiska kanonistů, že neústupnost srdcí

²¹ MARTÈNE, Edmond, DURAND, Ursin, *Thesaurus novus*, II, col. 1314–1320.

²² V důležitém florentském prameni z těchto let zvaném *Cronica Volgare* se píše, že Václav společně s dalšími, včetně Zikmunda přesvědčovali Řehoře, aby nešel do Savony, srov. *Cronica volgare di anonimo fiorentino: dall'anno 1385 al 1409*, in: BELLONDI, Elina (ed.), *Rerum Italicarum Scriptores*, 27, Città di Castello, 1915, s. 363–364.

²³ Vleklé přípravy na cestu jistě způsobovaly i komplikované mocenské strategie na italské půdě, jako např. v létě 1407, kdy se Řehoř bránil vojenskému útoku Ladislava Neapolského, jehož oddíly pronikly do Věčného města 17. června 1407 a cesta do Savony musela být odložena, srov. ERLER, Georgius (ed.), *Theoderici de Nyem de scismate libri tres*, Lipsiae, 1890, s. 233, kde obviňuje Řehoře z domluvy s Ladislavem, aby nemusel uskutečnit cestu do Savony. Z dané doby o tomtéž rovněž florentský pramen GUASTI, Rinaldo (ed.), *Commissioni di Rinaldo degli Albizzi per il comune di Firenze dal MCCCXCIX al MCCCXXXIII.: 1399–1423*, I, Firenze, 1867, s. 156.

²⁴ K tomu, že obě události byly některými současníky komentovány jako předem domluvené srov. list obchodní florentské společnosti z Janova 4. 5. 1408 publikovaný PIATTOLI, Renato (ed.), *La novella del Convegno di Savona da una lettera di un mercante*, in: *Giornale storico e letterario della Liguria*, V/1929, s. 225; ESCH, Arnold, *Das Papsttum unter der Herrschaft der Neapolitaner: Die führende Gruppe Neapolitaner Familien an der Kurie während des Schismas 1378–1415*, in: *Festschrift für Hermann Heimpel*, II, Göttingen, 1972, s. 713–800.

učinila ze schizmatu herezi, a proto je zapotřebí zavrhnout poslušnost vůči oběma papežům, jen odrážela stanovisko sdílené širšími vrstvami tehdejší Evropy.²⁵

Během těchto událostí pobýval Řehoř se svými kardinály v Luce. Kardinálům zakázal opuštění města a jejich pohyb vyznačil pouze na prostory paláce. Devátého května si je povolal a v atmosféře prodchnuté dramatickými výstupy většiny zúčastněných oznámil, že jmenuje nové kardinály. Navzdory žádostem shromážděných, aby tak nečinil, neboť by tím porušil slib daný před svým zvolením, přistoupil ke kreaci čtyř nových kardinálů, mezi nimiž byli i jeho dva synovci.

V reakci na toto jednání kardinálové po setmění tajně opustili Luccu a přemístili se do Pisy, kde instituci kardinálského kolegia postupně umístili do samotného centra výkonu *plenitudo potestatis* v církvi. Jedenáctého května zaslali uprchlí kardinálové Řehořovi list, kde mu ještě v termínech úcty k jeho úřadu zdůvodňovali svůj útěk. Uprchli od něho, protože neplnil, co slíbil přísahou, protože nemohli kvůli jeho opatřením vykonávat svou povinnost, ale hned by se vrátili, kdyby opět viděli jeho snahu.²⁶ Jen dva dny poté, 14. května již bez formulací podřízenosti vůči papeži vysvětlovali římskému králi Ruprechtovi, dalším králům a světským i duchovním knížatům své jednání. Bez popisu konkrétních selhání Řehoře zdůrazňovali nutnost dostát svému slibu, deklarovali jedinou touhu po jednotě církve a odvolali se k budoucímu koncilu.²⁷ V týž den napsali ještě další listinu, onu zmíněnou v úvodu a uchovávanou dnes treboňským archivem. Je adresována jihočeskému šlechtici Jindřichovi z Rožmberka a ve srovnání s listinou pro římského krále Ruprechta obsahuje podstatně více informací, které měly vnést jasno do stavu

²⁵ Tato konkrétní deklarace byla vyhlášena v lednu 1407 univerzitou v Bologni, otištěna in: MANSI, Joannes Dominicus, *Sacrorum conciliorum nova et amplissima collectio*, XXVII, Venetiis, 1784, col. 219–223.

²⁶ VINCKE, Johannes (ed.), *Briefe zum Pisaner Konzil*, Bonn, 1940, č. 20, s. 40–44.

²⁷ VINCKE, *Briefe*, č. 21, s. 44–46. Na konci listiny kardinálů je napsáno, že podobné poselství bylo vedle jiných království zasláno také do Čech. I když dochovaná listina pro českého krále chybí, předpokládá její existenci WEIZSÄCKER, Julius (ed.), *Deutsche Reichstagsakten unter König Wenzel 1376–1387*, VI, München, 1867, s. 399, což také dokládá Václavova odpověď z 19. června, kde Václav hovoří o doručení listiny od kardinálů biskupem Mikulášem, srov. WEIZSÄCKER, Julius (ed.), *Deutsche Reichstagsakten*, č. 510, s. 574. Weizsäcker také ví o listině kardinálů Jindřichovi v treboňském archivu, srov. tamtéž, s. 399, pozn. 35. Listinu s místy pozměněným zněním zaslali kardinálové také knížeti Jindřichovi Brunšvickému, kterou otiskl HARDT, Hermann von der, *Rerum concilii oecumenici Constantiensis De pace ac unione Ecclesiae*, II, Francofurti et Lipsiae, 1697, s. 63–68.

tehdejšího hledání východiska z církevní krize a zejména zdůvodnit jinak těžko akceptovatelné jednání kardinálů.²⁸

První dopis Jindřichovi z Rožmberka

Kardinálové oslovili Jindřicha, že na něj vzpomínají jakožto na „oddaného věřícího a zbožného syna, který pro církev a její čest vždy ochotně pracoval“.²⁹ Obracují se na něj, neboť touží po jednotě církve a „o ni jedinou a nic jiného neusilují“. V následujících pasážích listiny kardinálové zpravují o událostech, které je vedly k jejich chování. Předně připomněli, že po smrti „papeže Inocence VII. svaté paměti“, kvůli církvi dlouho trýzněné rozdělením, rozhodli se před volbou Inocencova nástupce, že „pro mír a zdraví duší Pánova stáda a pro sjednocení církve“ napomohou závázáním se sliby a přísahami.

Kardinálové potvrdili, že mezi přísahajícími byl i budoucí Řehoř XII., „tehdy spolubratr náš, jehož jsme zblízka znali“ a který byl „oněmi přísahami a sliby, ten pan Řehoř na vrchol apoštolský přijat“ a tyto přísahy pak bezprostředně po přijetí a také po intronizaci potvrdil sliby. Kardinálové věřili jeho proklamované ochotě, že se lodí, pěšky, či jen s holí vydá na setkání s Benediktem do Savony. Vše se zdálo být nadějně, bohužel „jeho slova byla bez účinku“.

Jak se totiž vícekrát ukázalo, Řehoř „před svatým dílem jednoty, jež je posvátné a vytoužené a pro něž byl zvolen, dával přednost tu jednomu tu jinému záměrnému způsobu odkladů, a až do dneška oddaloval to, oč se přísahou vícekrát zavázal“. Tím nyní „samotný slib i to, co slíbil, přivedl k nemalé škodě křesťanské víry i samotné církve“. Po slovech o tom, jak je téměř nemožné poznat skryté úmysly člověka, kardinálové v dopise vylíčili přelomové události, jež následovaly od 4. května 1408.

Kardinálové byli zbaveni volného pohybu, v paláci v Lucce byli střeženi ozbrojenými hlídkami, bylo jim vyhrožováno ztrátou života, museli se podrobit zákazu společného shromažďování, jakož i kontaktu s vyslanci vzdoropapeže Benedikta XIII. a francouzského krále pobývajících v té době v Lucce.

²⁸ Ucelené pojednání k osobě Jindřicha z Rožmberka doposud chybí, srov. alespoň několik zmínek in: SPĚVÁČEK, Jiří, *Václav IV. (1361–1419). K předpokladům husitské revoluce*, Praha, 1986, s. 256, 288, 352.

²⁹ SOAT-T, Římští kardinálové si stěžují Jindřichovi z Rožmberka, 14. 5. 1408.

Devátého května se odehrálo smutné shromáždění kardinálů s Řehořem, kdy Řehoř přistoupil ke jmenování nových kardinálů, čímž zcela popřel sliby dříve složené a čemuž kardinálové odůvodněně odporovali. Následně kardinálové popsali, kterak s vědomím, že Petrova loď je otřesena a téměř potopena, rozhodli se odejít.

Jedenáctého května kolem 22. hodiny, za účelem zamezení zmatení církve, nebezpečí pro uskutečnění její jednoty a inspirování Bohem, odhodlali se k opuštění města Luccy. Ještě téhož dne se dopravili do Pisy, kde byli příznivě přijati. Tam na ně již čekal kardinál Jan z Lutychu, který v ohrožení života tajně a v převleku opustil Luccu jako první. A protože již nemohou mlčet a touží po jednotě církve, obrazejí se na samotného příjemce listiny, aby podobně jako další knížata podpořil konání kardinálů.³⁰

Je patrné, že hlavní argumentací kardinálů zdůvodňující jejich jednání zahrnující opuštění papeže a útěk do Pisy, bylo Řehořovo nedodržení kapitulačního slibu, k němuž se dříve opakovaně zavázal.³¹ Byla to právě nově nabytá privilegia zahrnující možnost kardinálů odvolat papeže, pokud se v termínu nesetká s protějškem nebo bude prodlužovat jednání, či neodůvodněně přistoupí ke kreaci nových kardinálů, která se stala hlavními body v líčení pro Jindřicha z Rožmberka i následně pro svolání koncilu do Pisy.

Události po útěku kardinálů a situace v Čechách

Není známo, kdy přesně Jindřich z Rožmberka obdržel dopis kardinálů, každopádně jak dosvědčují vydané listiny rebelujících kardinálů, nabraly události po 14. květnu 1408 dramatický průběh. Ještě 21. května se v Livornu sešli někteří členové obou kardinálských kolegií, kde diskutovali o řešení papežské krize koncilem. Tyto livornské diskuse pokračovaly a vyústily v rozhodnou deklaraci z 29. června. Tehdy šest kardinálů z každé obediencie stvrdilo úmysl svolat koncil, obvinili své pontifiky a odmítli jim poslušnost.

³⁰ SOAT-T, Římští kardinálové si stěžují Jindřichovi z Rožmberka, 14. 5. 1408.

³¹ Stojí za zmínku, že když krátce po svém zvolení Řehoř ohlašoval 10. prosince 1406 pražské universitě a jejímu rektorovi ochotu řešit schisma i vůli odstoupit, formulace z kapitulační přísahy příznávající kardinálům četné pravomoci zde nezmínil. Tato listina in: ERŠIL, Jaroslav (ed.), *Acta summorum*, I, č. 236, s. 152–153.

Šestého července rebelující římstí kardinálové písemně sdělovali Řehořovi, že bylo chybou, když jej zvolili, právo svolat koncil nyní náleží jim, naopak oba papežové tohoto práva pozbyli.³² O osm dnů později zaslali Benediktovi list kardinálové avignonští, kde více méně zopakovali teze uvedené u římských kolegů. Zdůvodňovali, že „všeobecný koncil, čili shromážděná církev, je kompetentním soudcem v posouzení legitimacy papežů a právo svolat koncil nyní přešlo na kardinály“.³³

Spojená kolegia potom oznamovala světu datum zahájení koncilu, které bylo stanoveno na 25. března příštího roku. Po dlouhých jednáních kardinálové 23. srpna jako místo konání určili Pisu.

Mezitím 8. srpna shromáždění francouzského kléru v Paříži označilo Benedikta za heretika, zavázalo každého věřícího zavrhnout jej, a Francie vyhlásila neutralitu. V obedienci římské odmítla dále podporovat Řehoře Anglie. Četná města v Itálii deklarovala neposlušnost Řehořovi a vyhlášovala neutralitu. Římský král Ruprecht, Zikmund Lucemburský či některá německá knížata vyčkávali nebo zůstávali věrní Řehořovi.

Pravděpodobně v červnu 1408 jednalo vyslanectvo francouzského krále Karla VI. s českým panovníkem Václavem, aby jej přimělo k neutralitě vůči oběma papežským protagonistům.³⁴ Jednání o podpoře kardinálů ale Václav podmiňoval znovunabytím titulu římského krále, jehož byl zbaven potupným sesazením v roce 1400. Devatenáctého července kardinálům sdělil, že pro podporu koncilu vyšle poselstva sousedním panovníkům, zejména k polskému králi Vladislavovi, a přislíbil rovněž vyslání delegace na koncil z Čech. Neopomněl přitom vyslovit bolest nad trvajícím rozkolem v církvi, k jehož ukončení chce kardinálům jako římský král pomoci. Připomněl také právo žádat nejprve odstranění rozkolu v moci císařské a vyjádřil naději, že kardinálové křivdu napraví.³⁵

Oficiální pozvání na koncil svolaný do Pisy doručil do Čech v prvních říjnových dnech papežský auditor Jeroným Seidenberg.³⁶ Král Václav odpovídal kardinálům

³² MANSI, Joannes Dominicus, *Sacrorum conciliorum*, XXVII, coll. 50–57.

³³ MANSI, Joannes Dominicus, *Sacrorum conciliorum*, XXVI, coll. 1161.

³⁴ K tomu srov. NOVOTNÝ, Václav, *M. Jan Hus. Život a učení*, I/1, Praha, 1919, s. 244–249; Novotného dataci převzal ŠMAHEL, František, *Husitská revoluce. Kořeny české reformace*, II, Praha, 1996, s. 231.

³⁵ WEIZSÄCKER, Julius (ed.), *Deutsche Reichstagsakten*, VI, č. 510, 511, s. 574–578; k tomu srov. BARTOŠ, František Michálek, *Čechy v době Husově (1378–1415)*, Praha, 1947, s. 293.

³⁶ Buly vyjmenoval VINCKE, Johannes, *Briefe*, s. 224–225.

jako římský a český král 26. listopadu 1408. Ocenil jejich jednání a informoval je, že jeho poslušnost náleží věci koncilu, kterou chce přijmout bez výhrad, nicméně svůj příklon k táboru kardinálů podmínil dřívějším jednáním o tom, že jeho vyslanci budou přijati jako vyslanci krále Římanů a Čechů.³⁷ Shodou okolností, týmž datem je opatřen i list do Čech králi Václavovi od kardinála Petra Filargiho, jehož pisánský koncil zanedlouho zvolí hlavou církve jakožto Alexandra V. Filargi, díky svému dřívějšímu diplomatickému působení pro milánského vévodu Gianga-leazza Viscontiho na pražském dvoře byl pochopitelně obeznámen s Václavovým úsilím být opět římským králem. Proto jej povzbuzoval, aby nemeškal s podporou koncilu, neboť se mu tím měla naskytnout po staletí neslýchaná příležitost vytěžit velkou slávu.³⁸

Záležitost podpory koncilu v Pise na české půdě ale zdaleka neprobíhala hladce. Měla četné odpůrce, a pokud chtěl Václav pomýšlet na nabytí římského trůnu, musel protivníky eliminovat. Problém představovali zejména univerzita a pražský arcibiskup Zbyněk Zajíc z Házmburka, jejichž schvalující stanovisko ve prospěch konání koncilu Václav potřeboval.

Na univerzitě založené na půdorysu čtyř národů, kde každý národ disponoval jedním hlasem, představovalo souhlasné stanovisko většiny národů značný problém. Zástupci českého národa sice podporovali Václava, ale tato podpora koncilní věci byla svým jedním hlasem oproti třem zbývajícím nedostatečná.³⁹ Členové Bavorského a Saského národa na univerzitě pocházeli z územní sféry Václavova protivníka a nynějšího římského krále Ruprechta, který všemi prostředky podporoval Řehoře XII. a svolání koncilu do Pisy odsoudil. Solidaritu s Bavyry a Sasy pak proti národu domácímu udržoval i národ Polský.⁴⁰ Ve prospěch koncilu a k odmítnutí Řehoře měl na univerzitní půdě napomoci dominikánský teolog Jan Falkenberg, který zde promluvil sedmého prosince. Podle něj již Řehoř XII. nebyl papežem. Byl sesazen ve chvíli, kdy nenaplnil slib, že odstoupí a svým dalším jednáním jen vyživoval rozkol v církvi. Tak se dopustil hereze a jeho papežství

³⁷ PALACKÝ, František, (ed.), *Documenta mag. Joannis Hus vitam, doctrinam, causam in Constantiensi concilio actam et controversias de religione in Bohemia annis 1403–1418 motas illustrantia quae partim adhuc inedita, partim mendose vulgata, nunc ex ipsis fontibus hausta*, Praha, 1869, č. 8, s. 343–344.

³⁸ WEIZSÄCKER, Julius (ed.), *Deutsche Reichstagsakten*, VI, č. 313, s. 581.

³⁹ K tomu srov. STOČES, Jiří, *Pražské univerzitní národy do roku 1409*, Praha, 2010.

⁴⁰ ŠMAHEL, František, *Jan Hus. Život a dílo*, Praha, 2013, s. 68.

bylo vlastně mocí práva zrušeno. Řehoře již nikdo nemusí poslouchat, naopak jeho následování by bylo smrtelným hříchem.⁴¹

Je otázkou, jaký dosah měla Falkenbergova slova na akademické půdě. Na nejednotnost univerzity ovšem reagoval pražský arcibiskup Zbyněk. Nařízením vyvěšeným na dveřích pražských chrámů zakázal v latině, v lidovém jazyce a možná i německy vykonávat veškeré kněžské úkony všem mistrům univerzity, kteří se přiklonili ke kardinálskému kolegiu. Mezi provinilce náležel především Jan Hus, kterého arcibiskup kvůli podpoře kardinálů prohlásil za neposlušného syna církve a zakázal mu kázat.⁴² V této souvislosti představuje spor o příklon k Řehoři XII., potažmo o realizaci koncilu v Pise, vůbec první vážnější roztržku mezi Husem a pražským arcibiskupem. Ostatně ještě v roce 1411 Hus vzpomínal, kterak jeho věrnost kardinálskému kolegiu byla počátkem „obviňování a všelikých těžkostí“.⁴³

Na počátku roku 1409 pobýval král Václav v Kutné Hoře. A odtud vyzval univerzitu, aby se neprodleně vyjádřila k účasti na koncilu. Český národ disponující jedním hlasem ve shodě s králem obeslání koncilu podporoval. Ostatní tři národy disponující třemi hlasy nesouhlasily. Nesouhlas cizích národů s postupem krále v záležitosti natolik zásadní, jakou byla účast na všeobecném koncilu majícím ukončit třicetiletý církevní rozkol, nemohl být dále tolerován. Osmnáctého ledna vydal král v Kutné Hoře dekret, který pro budoucí léta zásadně proměnil fungování univerzity. Českému národu nyní uděloval hlasy tři, zatímco cizím národům pouze jeden. Většinový souhlas s obesláním koncilu byl tak vyřešen a Václavovo nabytí římského panování získávalo reálnější podobu.⁴⁴

Opřen o univerzitu mohl nyní Václav stvrdit francouzskému poselstvu tolik požadované rozhodnutí o odmítnutí poslušnosti Řehoři XII. V textu rozhodnutí

⁴¹ Jeho řeč v Praze vydal SOMMERFELDT, Gustav (ed.), *Johann Falkenbergs Stellung zur Papstfrage*, in: *Mitteilungen des Instituts für österreichische Geschichtsforschung* 31, 1910, s. 421–437. Patrně na výzvu arcibiskupa Zbyňka se Falkenbergově argumentaci postavil Mařík Rvačka, k tomu srov. UHLÍŘ, Zdeněk, *Determinace Maříka Rvačky na obranu Řehoře XII.*, in: *Historia Universitatis Carolinae Pragensis* 41, 2001, s. 177–193.

⁴² PALACKÝ, František (ed.), *Documenta*, č. 2, s. 5–7.

⁴³ NOVOTNÝ, Václav (ed.), *M. Jana Husi korespondence a dokumenty*, Nákladem komise pro vydávání pramenů náboženského hnutí českého, Praha, 1920, s. 101–102, český text dle RYBA, Bohumil, *Sto listů M. Jana Husi*, Praha, 1949, s. 57.

⁴⁴ Znění dekretu PALACKÝ, František (ed.), *Documenta*, č. 10, s. 347–348. Z rozsáhlé literatury k tomu srov. NODL, Martin, *Dekret kutnohorský*, Praha, 2010, s. 214–223; ŠMAHEL, František, *Jan Hus*, s. 70–73.

Václav pochválil dílo kardinálů a pod hrozbou zatčení Václav zakazoval přijímat od římského papeže jakékoli výnosy týkající se jmenování, udílení milostí, či soudů a každému poddanému v Čechách byla zakázána poslušnost vůči Řehoři XII.⁴⁵ Ani ne o měsíc později, 17. února 1409, kardinálové ústy Landolfa Maramalda slíbili českému králi, že ještě dříve, než zvolí nového papeže, uznají jeho nároky na římské kralování.

Naopak, pro pražského arcibiskupa Zbyňka představovalo jednání kardinálů hrubé porušení principů a jako jediného legitimního papeže uznával Řehoře XII. Dokonce na Řehořem svolaný a počtem skromně zastoupený koncil v Cividale vyslal několik delegátů. Až 2. září 1409 uznal jménem celé církevní provincie právoplatnost volby pisánského shromáždění v osobě Alexandra V.⁴⁶

Druhý dopis Jindřichovi

Druhý dopis od kardinálů shromážděných v Pise byl tedy doručen do prostředí, kde, pokud šlo o řešení situace v církvi, rezonovaly dva odlišné přístupy.⁴⁷ První, z okruhu kolem krále Václava, který spolu s univerzitními mistry i studenty českého národa, jakož i jistě s částí domácího kléru, jasně podporoval realizaci koncilu v Pise. Druhý, z okruhu kolem pražského arcibiskupa, části kléru a mistrů i studentů z cizích národů na univerzitě, kteří koncilní řešení nepovažovali za žádoucí.

Jak se zdá, Jindřich z Rožmberka měl dle kardinálů náležet mezi stoupence koncilního řešení. Ve výrazně kratším sdělení oproti onomu květnovému a s oslovením „nejjasnější příteli“ informovalo spojené kolegium kardinálů Rožmberka, že se obracejí také na uherského krále Zikmunda Lucemburského. Následně ocenili jeho postoj: „Na základě mnoha zpráv jsme zaznamenali a víme, že Váš majestát má nesmírnou náklonnost pro nastolení přesvaté jednoty církve a že pro její nastolení ochotně a věrně pracoval a nadále pracuje“. Dále poděkovali za dosavadní podporu, vyjádřili, kterak oddanost jihočeského velmože „žádostivě povzbuzujeme a v Pánu vyzýváme“ a požádali jej, aby spolu s králem Zikmundem „nejjasnějším panem králem“ účinně konal ve prospěch jednání kardinálů.⁴⁸

⁴⁵ PALACKÝ, František (ed.), *Documenta*, č. 11, s. 348–350; WEIZSÄCKER, Julius (ed.), *Deutsche Reichstagsakten*, VI, č. 315, s. 582.

⁴⁶ ŠMAHEL, František, *Husitská revoluce*, II, s. 239.

⁴⁷ SOAT-T, Obě církevní kolegia děkují Jindřichovi z Rožmberka, 9.2, 1409.

⁴⁸ SOAT-T, Obě církevní kolegia děkují Jindřichovi z Rožmberka, 9.2, 1409.

Nedisponujeme podrobnostmi, kým, či jakými zprávami byli kardinálové informováni, stejně jako nejsme zpraveni o tom, jak konkrétně Jindřich pracoval ve prospěch církevní jednoty propagované kardinály. Každopádně na počátku roku 1409 se zdálo, že kardinálové připravující sněm v Pise mohli s Rožmberkovou podporou počítat. Je zajímavé, že jako příklad k následování není uváděn český král Václav, tolik pracující ve prospěch kardinálů a očekávající znovuzvolení římským králem, ale jeho bratr Zikmund, který se pak římským králem skutečně stal v roce 1411.

Jindřich se koncilu v Pise nezúčastnil. Nebyl tedy přítomen sesazení Benedikta XIII. a Řehoře XII. z 5. června 1409, jakož ani volbě Alexandra V., milánského arcibiskupa Petra Filargiho.

Během svého krátkého pontifikátu adresoval nový papež Jindřichovi jednu bulu, kde jej informoval o zákazu šíření Viklefových bludů a vyzval jej k podpoře arcibiskupa Zbyňka proti kacírům.⁴⁹

Na Jindřicha pamatoval také Alexandrův nástupce Jan XXIII., který byl ještě jako Baltazar Cosa jedním z hlavních strůjců koncilu v Pise. Svědčí o tom list zasláný Jindřichovi krátce po zvolení z 31. května 1410, kde mu nový papež oznámil své zvolení a doporučil mu vyslance.⁵⁰ Ještě v téže roce se Jan XXIII. obracel na Rožmberka znovu, když jej podobně jako dříve Alexandr V. požádal, aby byl spolu s ostatními šlechtici nápomocen arcibiskupovi proti kacírům. Naposledy pak 2. prosince 1411 žádal o pomoc proti sicilskému Ladislavovi Neapolskému a jeho chráněnci Řehoři XII. sesazenému pisánským koncilem.⁵¹

List zastihl Rožmberka na konci jeho dnů. Tento schopný šlechtic zemřel 28. července 1412 v situaci, kdy dlouhé papežské schizma od září 1378 stále trvalo, a závěry konciliaristického vzepětí pisánského koncilu nepřinesly očekávaný účinek. Pisánského papeže sice uznala většina Evropy, přesto měli sesazení Řehoř i Benedikt mocné podporovatele. Takže namísto původně zamýšleného ukončení stavu církve se dvěma papeži si nyní na Petrův stolec činili nárok mužové tři. Bylo zapotřebí vyčkat koncilu v Kostnici, který schizma ukončil volbou Martina V. v roce 1417. Tomu již za výrazně dramatičtějších podmínek v domácích Čechách přihlíželi Jindřichovi potomci.

⁴⁹ ERŠIL, Jaroslav (ed.), *Acta summorum*, I, č. 423, s. 280–281.

⁵⁰ ERŠIL, Jaroslav (ed.), *Acta summorum*, I, č. 472, s. 313–314.

⁵¹ ERŠIL, Jaroslav (ed.), *Acta summorum*, I, č. 607, s. 381.

Resumé

Předložený článek představuje dvě dosud needitované listiny zaslané kardinály v květnu roku 1408 a v únoru 1409 jihočeskému velmoži Jindřichovi z Rožmberka. V listinách se kardinálové po opuštění svých papežů snaží zdůvodnit své jednání a získat tak podporu pro připravovaný koncil v Pise.

Summary

Two Documents from Cardinals to Henry of Rosenberg on the Eve of Council of Pisa (1409)

The article presents two still unedited documents sent by the Cardinals to the South Bohemian nobleman Henry of Rosenberg in May 1408 and in February 1409. In the documents, the Cardinals, after leaving their popes, try to justify their actions and thus gain support for the forthcoming Council of Pisa.

Klíčová slova: Velké papežské schizma 1378–1417, kardinálové, konciliarismus, Jindřich z Rožmberka (1361–1412), koncil v Pise (1409), papež Řehoř XII. (1406–1415), vzdoropapež Benedikt XIII. (1394–1423), vzdoropapež Alexandr V. (1409–1410)

Keywords: Great Schism 1378–1417, Cardinals, Conciliarism, Henry of Rosenberg (1361–1412), Council of Pisa (1409), Pope Gregory XII (1406–1415), Antipope Benedict XIII (1394–1423), Antipope Alexander V (1409–1410)

Autor

Mgr. Vít Hlinka, Th.D., studoval teologii a filozofii na Univerzitě Palackého v Olomouci a absolvoval postgraduální studium praktické teologie se zaměřením na církevní dějiny na Cyrilometodějské teologické fakultě téže univerzity. Následně studoval dějiny umění a církevní dějiny na Papežské gregoriánské univerzitě v Římě. Nyní působí jako odborný asistent na Katedře církevních dějin a církevního práva Cyrilometodějské teologické fakulty Univerzity Palackého v Olomouci. Specializuje se na apokalyptická hnutí ve středověku, husitství a dějiny Moravy 13. až 15. století.

Author

Mgr. Vít Hlinka, Th.D., graduated in theology and philosophy at the Palacký University in Olomouc and completed postgraduate studies of practical theology with a focus on Church history at the Saints Cyril and Methodius Faculty of Theology. Subsequently, he studied history of art and Church history at the Pontifical Gregorian University in Rome. He is assistant professor at the Department of Church History and Canon Law of the Saints Cyril and Methodius Faculty of Theology, Palacký University in Olomouc. He specializes in apocalyptic movements in the Middle Ages, the Hussite movement and the history of Moravia from the 13th to the 15th centuries.

Mgr. Vít Hlinka, Th.D.

Univerzita Palackého v Olomouci
Cyrilometodějská teologická fakulta
Katedra církevních dějin a církevního práva
Univerzitní 22
771 11 Olomouc
e-mail: vit.hlinka@upol.cz